

ศึกษาการจำแนกชนิดกล้วยไม้สกุลหวาย (*Dendrobium* Sw.) เพื่อตรวจสอบติดตาม
และควบคุมไม่ให้เกิดการส่งออกมีผลกระทบต่อประชากรของชนิดพันธุ์ในธรรมชาติ
ตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518

Study on orchid identification of genus *Dendrobium* to monitor and control
wild populations which impact by exportation in compliance with the Plant
Act B.E. 2518

สุมาลี ทองดอนแอ^{1/}

มานิตย์ ใจฉกรรจ์^{1/}

ดวงเดือน ศรีโพธา^{1/}

Sumalee Tongdonae^{1/}

Manit Jaichagun^{1/}

Duangduen Sripotat^{1/}

ABSTRACT

Dendrobium orchids were listed as conserved plant under the Plant Act B.E. 2518 and Appendix II in CITES Convention as well. According to the both Regulations, it is need to monitor and control of international trade to ensure that the population of this genus in the nature, are not impacted by that trade. Therefore, population survey of *Dendrobium* in distribution areas and monitor at border markets were studied. Most of orchid plants were traded in non-blooming plant, to facilitate the competent officers to regulate import and export. *Dendrobium* morphology was studied form specimens which found in nature, nurseries and disputed orchids during October, 2008 to September, 2009. The survey of *Dendrobium* from nature were found 45 species. At border markets 62 species were found and 6 of them are rare and endangered species, as *Dendrobium albosanguineum* Lindl. & Paxton, *Dendrobium chrysanthum* Wall. ex Lindl., *Dendrobium falconeri* Hook., *Dendrobium garetii* Seidenf., *Dendrobium peguanum* Lindl. and *Dendrobium wardianum* R.Warner. The study of *Dendrobium* morphology in non-blooming plants found 10 groups of pseudobulb shapes which are used to identify *Dendrobium* orchids. The group of pseudobulb areas follows; flat linear, flat/lateral compress, swollen

---

^{1/} สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร จตุจักร 10900

^{1/} Plant variety protection Division, Department of Agriculture, Chatuchak, Bangkok Thailand 10900

nodes/contracted node, cylindrical, clavate like, ovate to globose, fusiform, pseudobulb like, square, and unique/distinct pseudobulb.

Key words: *Dendrobium*, Identification, non-blooming, the Plant Act B.E. 2518

บทคัดย่อ

กล้วยไม้สกุลหวาย (*Dendrobium* Sw.) เป็นพืชอนุรักษ์ตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 และอยู่ในบัญชีที่ 2 ของอนุสัญญาไซเตส ตามหลักเกณฑ์ของอนุสัญญาไซเตส กำหนดให้การค้าระหว่างประเทศต้องมีการตรวจสอบติดตามว่าการค้าดังกล่าวไม่มีผลกระทบต่อประชากรของชนิดพืชเหล่านั้น ในธรรมชาติจึงได้ทำการสำรวจประชากรกล้วยไม้สกุลหวายในแหล่งแพร่กระจายพันธุ์และตลาดการค้าชายแดน นอกจากนี้ต้นกล้วยไม้มักทำการค้าในขณะที่ไม่มีดอก จึงเป็นการยากในการจำแนกของพนักงานเจ้าหน้าที่ ดังนั้นเพื่อให้การค้ามีผลกระทบต่อชนิดกล้วยไม้ที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ จึงทำการศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาของกล้วยไม้สกุลหวายในขณะที่ไม่มีดอก จากตัวอย่างที่พบในธรรมชาติ จากสถานที่เพาะเลี้ยงพืชอนุรักษ์วงศ์กล้วยไม้ และกล้วยไม้ป่าของกลางทำการศึกษาระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 ถึง กันยายน พ.ศ. 2552

จากการสำรวจกล้วยไม้สกุลหวายในแหล่งแพร่กระจายพันธุ์พบจำนวน 45 ชนิด และ

ผลการสำรวจชนิดกล้วยไม้สกุลหวายที่มีการค้าตามแนวชายแดนพบจำนวน 62 ชนิด มี 6 ชนิดถูกจัดอยู่ในสถานภาพหายากและใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่ ผาเวียง (*D. albosanguineum* Lindl. & Paxton) เอื้องสายมรกต (*D. chrysanthum* Wall. ex Lindl.) เอื้องสายวิสูตร (*D. falconeri* Hook.) หวายเจดีย์ (*D. garettii* Seidenf.) นางลม (*D. peguanum* Lindl.) และเอื้องมณีไตรรงค์ (*D. wardianum* R.Warner) จากการศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยากล้วยไม้สกุลหวายขณะที่ไม่มีดอก พบว่า สามารถใช้ลักษณะรูปทรงของลำลูกกล้วยจำแนกกล้วยไม้สกุลหวายได้ 10 กลุ่ม ดังนี้ ลำต้นรูปก้างปลา ลำลูกกล้วยแบน ลำลูกกล้วยปุ่มปม ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ลำลูกกล้วยรูปกระบอง ลำลูกกล้วยรูปกระสวย ลำลูกกล้วยรูปไข่ หรือรูปรี รูปคล้ายลำลูกกล้วย ลำลูกกล้วยสี่เหลี่ยม และลำลูกกล้วยเป็นเอกลักษณ์

คำหลัก: กล้วยไม้สกุลหวาย การจำแนก ไม่มีดอก พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518

คำนำ

ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ หรือ อนุสัญญาไซเตส (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ซึ่งอนุสัญญามีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสัตว์ป่า

และพืชป่ามิให้สูญพันธุ์ไปจากโลกโดยใช้ระบบหนังสืออนุญาตในการควบคุมการค้าระหว่างประเทศ เพื่อให้การควบคุมการค้าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อนุสัญญาฯ จึงได้แบ่งชนิดพันธุ์เหล่านี้ออกเป็น 3 บัญชี กล่าวคือ ชนิดพันธุ์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์มากที่สุดอาจจะหรือถูกคุกคามด้วยการค้าจนสูญพันธุ์ถูกจัดไว้ในบัญชีที่ 1 ส่วนชนิดพันธุ์อื่นๆที่มีความเสี่ยงอย่างยิ่งที่อาจจะกลายเป็นชนิดพันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์ถ้าไม่มีการควบคุมและตรวจสอบการค้าถูกจัดไว้ในบัญชีที่ 2 และชนิดพันธุ์ในบัญชีที่ 3 หมายถึงชนิดพันธุ์ที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายของประเทศใดประเทศหนึ่ง แล้วขอความช่วยเหลือจากประเทศภาคีให้ช่วยควบคุมการค้าชนิดพันธุ์นั้น เพื่อให้ครอบคลุมถึงพันธกรณีที่ได้ให้สัตยาบันไว้ประเทศไทยจึงบัญญัติพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติพันธุ์พืช (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มารองรับการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ในส่วนของพืชป่า (Wild flora) พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดให้พืชในบัญชีแนบท้ายอนุสัญญาฯ เต็มทุกชนิด เป็นพืชอนุรักษ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำกับดูแลการนำเข้า ส่งออกพืชอนุรักษ์และซากของพืชอนุรักษ์ และยังส่งเสริมให้มีการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์เทียมพืชอนุรักษ์นอกเหนือจากวิธีธรรมชาติ

จากสถิติการค้ากล้วยไม้พันธุ์แท้ ณ กลุ่มวิจัยอนุสัญญาฯ เต็มด้านพืช (2552) พบกล้วยไม้สกุลหวายมีปริมาณการส่งออกมากที่สุดจำนวน 140 ชนิด ประมาณ 30,000 ต้น/ปี ในจำนวนนี้ถูกจัดอยู่ในสถานภาพหายาก (rare)

11 ชนิด และอยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (endangered) 2 ชนิด ได้แก่ หวายเจดีย์ (*D. garrettii* Seidenf.) และหวายเมื่องกาญจน์ (*D. kanburiense* Seidenf.) ซึ่งทั้งสองชนิดเป็นกล้วยไม้ถิ่นเดียวของประเทศไทย (endemic species)

กล้วยไม้สกุลหวายทุกชนิด (*Dendrobium* spp.) เป็นพืชอนุรักษ์บัญชีที่ 2 ยกเว้น เอื้องปากนกแก้ว (*D. cruentum*) ที่อยู่ในบัญชีที่ 1 ตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กำหนดให้ผู้ที่นำเข้า ส่งออก นำผ่านพืชอนุรักษ์และซากของพืชอนุรักษ์ต้องขอหนังสืออนุญาต (CITES Permit) จากอธิบดีกรมวิชาการเกษตรหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมาย นอกจากนี้อนุสัญญาฯ เต็มได้กำหนดให้ประเทศผู้ส่งออกต้องทำการศึกษาทบทวนผลกระทบอันเนื่องมาจากการค้าที่มีต่อประชากรในธรรมชาติ (Non-Detriment Finding: NDF) ของชนิดพันธุ์นั้นๆ ก่อนออกหนังสืออนุญาต (Rosser and Haywood, 2002) และในมาตรา 8 ของอนุสัญญาฯ กำหนดไว้ว่า ในขั้นตอนการตรวจปล่อยสินค้า ณ จุดนำเข้า-ส่งออก พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องใช้เวลาให้น้อยที่สุดเท่าที่จะกระทำได้เพื่อมิให้สินค้าเสียหาย (Wijnstekers, 2001) จากการสอบถามพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานบังคับใช้กฎหมายจากหลายหน่วยงาน พบว่าพนักงานเจ้าหน้าที่ประสบปัญหาในการจำแนกชนิดกล้วยไม้ขณะที่ไม่มีดอก เนื่องจากกล้วยไม้ที่ส่งออกโดยส่วนใหญ่จะอยู่ในระยะที่ไม่มีดอก ส่วนหนึ่งเป็นข้อกำหนดทางด้าน

กักกันพืชของประเทศปลายทาง และเพื่อความ สะดวกในการขนส่งประกอบกับคู่มือการจำแนก ชนิดกล้วยไม้ที่มีอยู่ปัจจุบันจะใช้ลักษณะของดอก ในการจำแนกชนิดและจากข้อมูลการส่งออก กล้วยไม้พันธุ์แท้ ณ กลุ่มวิจัยอนุสัญญาไซเตส ด้านพืช พบว่ากล้วยไม้สกุลหวายมีการส่งออก มากที่สุด อีกทั้งกล้วยไม้ป่าของกลางที่เกิดจาก การกระทำความผิดตาม พ.ร.บ.พันธุ์พืช พ.ศ. 2518 และ พ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ศ. 2484 ส่วนใหญ่ เป็นกล้วยไม้สกุลหวาย ดังนั้นจึงทำการศึกษาการ จำแนกชนิดกล้วยไม้สกุลหวายในขณะที่ไม่มียอดอก และศึกษาสถานภาพทางการค้าการแพร่กระจาย พันธุ์ในธรรมชาติ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้ในการ กำกับดูแลการออกหนังสืออนุญาตพืชอนุรักษ์ให้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และให้การใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างยั่งยืน

อุปกรณ์และวิธีการ

1. การศึกษาสถานภาพความเสี่ยงต่อการใกล้ สูญพันธุ์ของประชากรในธรรมชาติที่ได้รับผล กระทบจากการค้าระหว่างประเทศ

1.1 ทำการสุ่มสำรวจจำนวนประชากร กล้วยไม้สกุลหวายตามแหล่งแพร่กระจายพันธุ์ ที่มีรายงานในเอกสารต่างๆ ทั้งในและนอกเขต พื้นที่อนุรักษ์ให้ครอบคลุมทั่วทุกภาค พร้อมกับ บันทึกความถี่ที่พบกล้วยไม้ชนิดนั้นๆ สถานา พนิเวศวิทยาของถิ่นที่อยู่อาศัย และสถานภาพการ ถูกคุกคาม

1.2 ทำการสำรวจชนิดกล้วยไม้สกุล

หวายที่มีการลักลอบทำการค้าบริเวณตลาดการ ค้าชายแดนไทยและประเทศเพื่อนบ้าน

1.3 เก็บรวบรวมข้อมูลสถิติชนิดและ ปริมาณกล้วยไม้สกุลหวายที่มีการค้าระหว่าง ประเทศ

2. การศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาของ กล้วยไม้สกุลหวาย

2.1 ทำการบันทึกลักษณะทางสัณฐาน วิทยากล้วยไม้สกุลหวายจากตัวอย่างที่พบใน ธรรมชาติ สถานที่เพาะเลี้ยงพืชอนุรักษ์วงศ์ กล้วยไม้ และกล้วยไม้ป่าของกลาง

2.2 นำข้อมูลลักษณะสัณฐานวิทยาของ ลำลูกกล้วย กิ่ง ก้าน และใบ (vegetative organ) มาสังเคราะห์หาความสัมพันธ์ของ ลักษณะเพื่อใช้ในการจัดกลุ่มและจำแนกชนิด กล้วยไม้สกุลหวายในขณะที่ไม่มียอดอก

ผลการทดลองและวิจารณ์

1. การศึกษาสถานภาพความเสี่ยงต่อการใกล้ สูญพันธุ์ของประชากรในธรรมชาติที่ได้รับผล กระทบจากการค้าระหว่างประเทศ

1.1 สถานภาพของประชากรในแหล่งแพร่ กระจายพันธุ์

กล้วยไม้สกุลหวายมีรายงานพบใน ประเทศไทยมีจำนวน 160 ชนิด (Thaithong, 1999; Seidenfaden, 1985) จากการสุ่มสำรวจ กล้วยไม้สกุลหวายในแหล่งแพร่กระจายพันธุ์ใน เขตและนอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ จำนวน 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ตาก ชัยภูมิ นครราชสีมา มุกดาหาร เลย พังงา และกระบี่ พบกล้วยไม้

สกุลหวายจำนวน 69 ชนิด ในจำนวนนี้มี 4 ชนิด มีสถานภาพหายาก (rare) ได้แก่ ผาเวียง (*D. albosanguineum*) เอื้องสายมรกต (*D. chrysanthum*) เอื้องสายพระอินทร์ (*D. devonianum*) และเอื้องมณีไตรรงค์ (*D. wardianum*) (Table 1) สาเหตุที่พบจำนวนน้อยชนิด เนื่องจากประชากรแรกพื้นที่ลุ่มสำรวจไม่มากพอคณะผู้วิจัยไม่มีความชำนาญในพื้นที่ขั้นตอนการขออนุญาตเข้าสำรวจในเขตพื้นที่อนุรักษ์ค่อนข้างยุ่งยาก และระยะเวลาในการศึกษาน้อยเกินไป ประชากรที่สอง คือถิ่นที่อยู่ของกล้วยไม้ถูกทำลาย ประชากรสุดท้ายซึ่งเป็นเหตุผลที่น่าเป็นห่วงคือ มีการลักลอบนำเอากล้วยไม้ออกจากป่าไปวางขายตามริมข้างทาง ตลาดนัดการค้าพืชป่าภายในประเทศและตามตลาดการค้าชายแดน โดยเฉพาะในช่วงฤดูก่อนออกดอก ปัญหานี้สอดคล้องกับการศึกษาในกล้วยไม้สกุลอื่นๆ เช่น สกุลซีโลจีเน (รักษจร, 2542; ธนกฤต, 2546) สกุลสิงโตกรอกตา (บัลลพ, 2546) สกุลซีโลจีเน และสกุลซิมปีเดียม (ชิต, 2547)

1.2 สถานภาพการค้าบริเวณตลาดการค้าชายแดน

จากการสำรวจชนิดกล้วยไม้สกุลหวายที่มีการลักลอบทำการค้าบริเวณตลาดการค้าชายแดนไทย – ลาว ได้แก่ จ.หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และอุบลราชธานี ชายแดนไทย-พม่า ได้แก่ จ.เชียงราย ตาก กาญจนบุรี และประจวบคีรีขันธ์ และชายแดนไทย – เขมร ได้แก่ จ.สระแก้ว จันทบุรี และสุรินทร์ พบจำนวน 62 ชนิด เป็นชนิดที่อยู่ในสถานภาพหายาก

จำนวน 7 ชนิด และอยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ จำนวน 2 ชนิด ได้แก่ หวายเจดีย์ (*D. garrettii*) และหวายเมืองกาญจน์ (*D. kanburiense*) ซึ่งทั้งสองชนิดเป็นกล้วยไม้ถิ่นเดียวของประเทศไทย (endemic species) (Table 1)

1.3 สถานภาพการค้าระหว่างประเทศ

จากสถิติการส่งออกกล้วยไม้สกุลหวายพันธุ์แท้ ณ กลุ่มวิจัยอนุสัญญาไซเตสด้านพืชกรรมวิชาการเกษตร ระหว่างปี พ.ศ. 2543 - 2551 มีปริมาณการส่งออกเฉลี่ย 30,000 ต้น/ปี และมีแนวโน้มค่อนข้างคงที่ถึงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ประเทศผู้นำเข้าสูงสุดได้แก่ ญี่ปุ่น นำเข้าเฉลี่ย 10,092 ต้น/ปี รองลงมาคือ สหรัฐอเมริกา และเดนมาร์ก ตามลำดับ กล้วยไม้สกุลหวายที่มีการทำการค้าระหว่างประเทศมีจำนวน 106 ชนิด เป็นชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่นจำนวน 7 ชนิด ชนิดที่มีการส่งออกมากที่สุด 5 อันดับ ได้แก่ เอื้องผึ้ง (*D. lindleyi*) เอื้องคำ (*D. chrysotoxum*) เอื้องม่อนไข (*D. thyrsiflorum*) เอื้องมัจฉานุ (*D. farmeri*) เอื้องครึ่งแสด (*D. unicum*) ตามลำดับ จากรายงานการศึกษาของ Royal Botanic Gardens, KEW ในปี ค.ศ. 1999 มีกล้วยไม้สกุลหวายจำนวน 6 ชนิด ที่ควรให้ความสนใจถึงสถานภาพด้านการค้าและการอนุรักษ์ ได้แก่ เอื้องชะเอม (*D. scabrilingue*) เอื้องจำป่านาน (*D. sulcatum*) เอื้องครึ่งแสดใหญ่ (*D. seidenfadenii*) หวายน้อยปากจ๊ก (*D. kratense*) เอื้องเก้ากิว (*D. nobile*) และ ก้างปลา (*D. keithii*)

Table 1. *Dendrobium* species in border markets,distribution Areas,and their population densities on site in Thailand

Scientific Name	Found site		Population Densities on Site ^{1/}	Status/IUCN Red Data
	Border Market	Distribution Area		
<i>D. acerosum</i>	√	-	-	-
<i>D. acinaciforme</i>	√	√	★★★	-
<i>D. albosanguineum</i>	√	√	★	R
<i>D. anosmum</i>	√	-	-	-
<i>D. aphyllum</i>	√	√	★★	-
<i>D. bellatulum</i>	√	√	★	-
<i>D. brymerianum</i>	√	-	-	-
<i>D. capillipes</i>	√	√	★	-
<i>D. cariniferum</i>	√	√	★★	-
<i>D. christyanum</i>	√	√	★	-
<i>D. chrysanthum</i>	√	√	★	R
<i>D. chrysotoxum</i>	√	√	★	-
<i>D. compactum</i>	√	-	-	-
<i>D. crepidatum</i>	√	√	★	-
<i>D. crumenatum</i>	√	√	★★★★	-
<i>D. cumulatum</i>	√	-	-	-
<i>D. cruentum</i>	-	√	★	-
<i>D. crystallinum</i>	√	√	★★	-
<i>D. cuspidatum</i>	√	-	-	R
<i>D. dantaniense</i>	-	√	★	-
<i>D. delacourii</i>	√	√	★★	-
<i>D. devonianum</i>	-	√	★	R
<i>D. dixanthum</i>	√	√	★★★★	-
<i>D. draconis</i>	√	√	★★★★	-
<i>D. ellipsophyllum</i>	√	√	★★	-
<i>D. exile</i>	-	√	★	-
<i>D. falconeri</i>	√	-	-	R
<i>D. farmeri</i>	√	√	★	-
<i>D. mbriatum</i>	√	√	★★	-
<i>D. ndlayanum</i>	√	-	-	-
<i>D. formosum</i>	√	-	-	-
<i>D. garrettii*</i>	√	-	-	EN
<i>D. gratiosissimum</i>	√	√	★	-

Table 1. (continued)

Scientific Name	Found site		Population Densities on Site ^{1/}	Status/IUCN Red Data
	Border Market	Distribution Area		
<i>D. hercoglossum</i>	√	-	-	-
<i>D. heterocarpum</i>	-		★	-
<i>D. jenkinsii</i>	√	-	-	R
<i>D. indivisum</i>	√	√	★★	-
<i>D. infundibulum</i>	√	√	★★	-
<i>D. kanburiense*</i>	√	-	-	EN
<i>D. keithii*</i>	√	√	★★★★	-
<i>D. kentrophyllum</i>	√	-	-	-
<i>D. leonis</i>	√	-	-	-
<i>D. lindleyi</i>	√	√	★★	-
<i>D. mannii</i>	√	-	★	-
<i>D. moschatum</i>	√	√	★	-
<i>D. nathanielis</i>	√	-	-	-
<i>D. nobile</i>	√	-	-	-
<i>D. ochreatum</i>	√	-	-	-
<i>D. oligophyllum</i>	√	-	-	-
<i>D. pachyglossum</i>	√	√	★	-
<i>D. pachyphyllum</i>	√	√	★★	-
<i>D. parcum</i>	√	√	★	-
<i>D. parishii</i>	√	-	-	-
<i>D. peguanum</i>	√	-	★	R
<i>D. pendulum</i>	√	-	-	-
<i>D. praecintum</i>	-	√	★	-
<i>D. primulinum</i>	√	√	★★	-
<i>D. pulchellum</i>	√	√	★★★★	-
<i>D. salaccense</i>	-	√	★	-
<i>D. scabrilingue</i>	√	√	★★	-
<i>D. secundum</i>	√	√	★★	-
<i>D. senile</i>	√	√	★	-
<i>D. signatum</i>	√	√	★★	-
<i>D. thysiorum</i>	√	√	★	-
<i>D. tortile</i>	√	√	★★	-
<i>D. unicum</i>	√	√	★★	-

Table 1. (continued)

Scientific Name	Found site		Population Densities on Site ^{1/}	Status/IUCN Red Data
	Border Market	Distribution Area		
<i>D. venustum</i>	√	√	★★	-
<i>D. virgineum</i>	√	-	-	-
<i>D. wardianum</i>	√	√	★	R

* Endemic species

★ The frequency of the species found at distance more than 100 meters

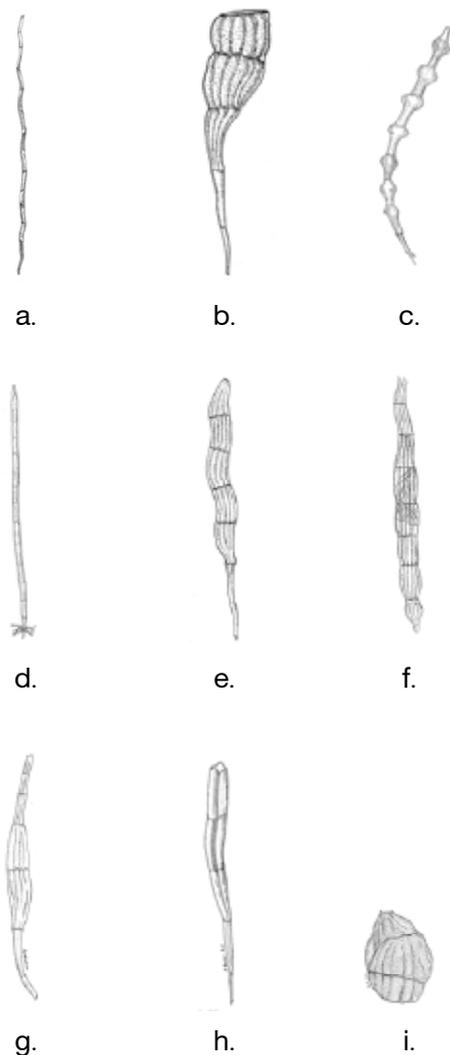
★★ The frequency of the species found at every 100 meters

★★★ The frequency of the species found at every 50 meters

2. การจำแนกชนิดกล้วยไม้สกุลหวาย (*Dendrobium Sw.*) ในขณะที่ไม่มีดอก (non-blooming)

การจำแนกชนิดกล้วยไม้โดยทั่วไปใช้ ส่วนของดอก (reproductive organ) เป็นหลัก แต่ต้นกล้วยไม้ที่มีการค้าในปัจจุบันทำการค้าใน ระยะที่ไม่มีดอก จึงทำการศึกษากการจำแนกชนิด กล้วยไม้สกุลหวายโดยใช้ลักษณะของต้น (vegetative organ) โดยทำการบันทึกลักษณะ ทางสัตววิทยาของกล้วยไม้สกุลหวายเฉพาะที่ มีการค้าและมีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย จาก ตัวอย่างได้มาจากสถานที่เพาะเลี้ยงพืชอนุรักษ์ วงศ์กล้วยไม้ตัวอย่างที่มีการส่งออก ณ กลุ่มวิจัย อนุสัญญาไซเตสด้านพืช และ จากกล้วยไม้ป่า ของกลาง รวมทั้งสิ้น จำนวน 106 ชนิด ผลการ ศึกษาพบว่าสามารถใช้ลักษณะรูปทรงของลำลูก กล้วย จำแนกกล้วยไม้สกุลหวายได้ 10 กลุ่ม ได้แก่ ลำต้นรูปก้างปลา ลำลูกกล้วยแบน ลำลูก กล้วยปมปม ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ลำลูก กล้วยรูปกระบอก ลำลูกกล้วยรูปกระสวย ลำลูก

กล้วยรูปไข่หรือรูปรี ลำลูกกล้วยรูปลำลูกกล้วย ลำลูกกล้วยสี่เหลี่ยม (Figure 1) และลูกกล้วย เป็นเอกลักษณ์ ส่วนการจำแนกระดับชนิด สามารถใช้ลักษณะทางสัตววิทยาจำนวน 17 ลักษณะ แบ่งเป็น ลักษณะทางปริมาณ 2 ลักษณะ ได้แก่ ความยาวลำลูกกล้วย ความยาว ของโคนลำลูกกล้วยที่คอด และลักษณะทาง คุณภาพ 15 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะลำลูกกล้วย รูปทรงของลำลูกกล้วย รอยบุ่มบริเวณปล้อง ลักษณะการคอดของลำลูกกล้วย ผิวลำลูกกล้วย กาบใบ ขนที่กาบใบ สีของขนที่กาบใบ แถบสีดำ บริเวณปลายกาบใบ ความคงทนของกาบใบที่ลำ ลูกกล้วยเก่า รูปร่างใบ ปลายใบ ความแตกต่าง ของสีเขียวอ่อนและใบแก่ ขนที่ใบ การติดทนนาน ของใบ ในการจำแนกชนิดควรใช้ลักษณะทาง สัตววิทยาหลายๆ ลักษณะ ประกอบการ พิจารณา เนื่องจากบางลักษณะผันแปรตาม สภาพแวดล้อมสูงโดยเฉพาะลักษณะเชิง ปริมาณ

Figure 1. Nine groups of pseudobulb shape of *Dendrobium* spp. in Thailand (a. flat linear b. flat/lateral compress c. swollen nodes/contracted node d. cylindrical e. clavate-like f. pseudobulb-like g. fusiform h. square i. ovate to globose)

สรุปผลการทดลอง

จากการสุ่มสำรวจกล้วยไม้สกุลหวาย บริเวณแหล่งแพร่กระจายพันธุ์ในธรรมชาติ พบกล้วยไม้สกุลหวาย จำนวน 45 ชนิด จัดอยู่ในสถานภาพหายาก 4 ชนิด ได้แก่ ผาเวียง (*D. albosanguineum*)

เอื้องสายมรกต (*D. chrysanthum*) เอื้องสายพระอินทร์ (*D. devonianum*) และเอื้องมณีไตรรงค์ (*D. wardianum*) จากผลการสำรวจการค้ากล้วยไม้ป่าที่ผิดกฎหมายบริเวณตลาดการค้าชายแดนไทย - ลาว ไทย-พม่า และไทย-เขมร พบว่ากล้วยไม้สกุลหวายจำนวน 62 ชนิด จัดอยู่ในสถานภาพหายาก 7 ชนิด และอยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ 2 ชนิด ได้แก่ หวายเจดีย์ (*D. garrettii*) และหวายเมืองกาญจน์ (*D. kanburiense*) ซึ่งทั้งสองชนิดเป็นกล้วยไม้ถิ่นเดียว (endemic species) จากข้อมูลการค้าระหว่างประเทศ พบว่ากล้วยไม้สกุลหวายส่งออกปีละประมาณ 30,000 ต้น จำนวน 106 ชนิด เป็นกล้วยไม้ถิ่นเดียว 7 ชนิด การจำแนกชนิดในกล้วยไม้สกุลหวายในขณะที่ไม่มียอด สามารถใช้ลักษณะของลำลูกกล้วย จำแนกได้ 10 กลุ่ม และใช้ลักษณะทางสัณฐานวิทยาจำนวน 17 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะทางปริมาณ 2 ลักษณะ และลักษณะทางคุณภาพ 15 ลักษณะในการจำแนกถึงระดับชนิด ในการศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถศึกษากล้วยไม้สกุลหวายได้ครบทุกชนิดเนื่องจากบางชนิดพบได้ยากในธรรมชาติและไม่มีการค้าระหว่างประเทศ จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ชิต อินปรา. 2547. การศึกษาทางนิเวศวิทยา และสัณฐานวิทยาของกล้วยไม้ชนิดต่างๆ ในสกุลซีโลจีเน และซิมบิเดียมที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย. รายงานผลงานวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 19 หน้า.

- ธนภุต แก้วขมพู. 2546. การศึกษาทางนิเวศวิทยาและสัณฐานวิทยาของกล้วยไม้สกุลซีโลจีเน ณ บ้านปางอุ๋ง อำเภอแม่แจ่ม จ.เชียงใหม่. ปัญหาพิเศษปริญญาตรี มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 31 หน้า.
- ปลลพ รุ่งรัศมี. 2546. การศึกษาทางนิเวศวิทยาและสัณฐานวิทยาของกล้วยไม้สกุลซีโลจีเนในเขต หมู่บ้านปางอุ๋ง อำเภอแม่แจ่ม จ.เชียงใหม่. ปัญหาพิเศษปริญญาตรี มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 46 หน้า.
- รักขจร อรรถรัฐ. 2542. การศึกษาทางนิเวศวิทยาของกล้วยไม้สกุลซีโลจีเนในเขต จ.สุราษฎร์ธานี. ปัญหาพิเศษปริญญาตรี มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 31หน้า.
- Rosser, A. and M. Haywood (Compilers). 2002. Guidance for CITES Scientific Authorities: Checklist to assist in making non-detrimental finding for Appendix II exports. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 146 pp.
- Santisuk, T.; K. Chayamarit; R. Pooma and S.Sudee. 2006. Thailand Red Data : Plants. Office of Environmental Policy and Planning, Bangkok, Thailand. 256 pp.
- Seidenfaden, G. 1985 Orchid genera in Thailand XII. *Dendrobium* Sw. Opera Botanica 83. AiO Print Ltd., Odense. Denmark. 295 pp.
- Thaithong, O. 1999. Orchida of Thailand, Office of Environmental Policy and Planning, Bangkok, Thailand. 237 pp.
- Wallter, K.S. and H. J. Gillett. 1996. A Survey of the Orchids Trade in Thailand. Royal Botanical Garden, Kew, UK.
- Wijnstekers, W. 2001. The Evolution of CITES, 6th edition, CITES Secretariat, Geneva, Switzerland. 492 pp.